

Ahval 23 Ekim 2018

Siyasi kriz dönemlerinde insanlar daha dikkatli ve derinlemesine mi düşünür yoksa tersine, siyasetten uzaklaşır ve içlerine mi kapanırlar? Siyasi kriz derken aklımda tabii ki Türkiye var. Siyasetle de, yasalar çerçevesindeki toplum ve insan ilişkilerinin bütünü anlıyorum.

Belki daha önemli ve anlamlı soru başkadır: İnsanlar genel olarak siyasetle ne tür bir ilişki içindedirler?

Bu ilişki ne denli rasyonel, yapıcı ve belirleyicidir?

İnsanlar antik düşünürlerin iddia ettikleri gibi homo economicus ve homo politicus mu?

Yani kendilerinin ve toplumlarının ekonomik çıkarlarını siyasi bir kavramlar çerçevesi içinde düşünen canlılar mıdır? Yoksa duygularıyla davranan irrasyonel kimseler mi?

Son zamanlarda yapılmış pek çok araştırma klasik kabullere kuşku ile yaklaşmamızı gerekli kılıyor. Demokrasinin temel ilkelerini meşru kılan bazı kabuller o denli doğru değilmiş meğer!

Örneğin seçmenlerin bilgi dağarcığı çok sınırlı. Dünya çapında izleniyor bu durum. Anayasa'nın sağladığı hak ve görevlerden haberdar olanların yüzdesi çok düşük.

Türkiye'de savcı ve yargıçların bile bu hakları 'teferruat' saydıklarını okuduk. Seçmenlerin büyük yüzdesinin ekonomi bilgisi de çok eksik. Bu koşullarda siyasi tercihleri tabii verilere değil duygularına dayanıyor.

Hatta "önce halk eğitilsin sonra demokrasiyi deneyelim" diyen bir kesim 'aydının' da yanıldığını görüyoruz. Meğerse siyasi modellere dayalı bilgiye sahip kimseler daha da önyargılı oluyormuş! Yani 'bilgisizler' daha açık görüşlü. (Taber ve Lodge, Motivated Skepticism)

Ayrıca insanlar (yani sistemi belirleyen seçmenler) çıkar konusunda da sorunlu: Bazı çalışmalar toplumun büyük yüzdesinin genel ve toplum çıkarını değil, kendi ve yakın çevresinin çıkarını gözettiğini gösteriyor. Daniel Kahneman (Thinking fast and slow) insanların rasyonel olmadıklarını, temelde duygusal davrandıklarını ve mantıklarını duygusallıklarını kanıtlamak için araç olarak kullandıklarını söylemişti.

Bütün bunları alt alta sıralamam siyasetten pek bir beklentimin kalmadığı anlamında mı? Kısmen öyle. Günümüzde kimse kimseyi pek ikna edemediğini, kutuplaşmış toplumun kesimleri arasında köprülerin yıkıldığını, diyalogun sağırılar arasında yürütüldüğünü, toplum içinde farklılığın bir yok etme işi olarak algılandığını böyle açıklıyorum. Önce cepheler belirlenmiş, sonra var olma savaşı sürdürülüyor.

Savaş sözü bence en önemli olanı. Çünkü yalnız kutupların sert çatışmasını açıklamıyor, daha

önemlisi, bugün yaşanan acımasızlığa da bir anlam veriyor. Bugün yaşanan acımasızlığın eşini geçmişte de yaşamış mıyız? Eskiden de Nazım Hikmet hain sayılıp hapsedilmişti, örneğin Ahmet Altan, Osman Kavala ve pek çok başka 'terörist' gibi.

Eskiden de tarikat ve cemaatler kovalanmıştı, hatta 1826'da Bektaşiler topluca katledilmişti. Eskiden de Kürtlerin 'ayaklanması bastırılmıştı'. Solcular ve azınlıklar da 'suçlarının' bedelini ödemişti belli aralıklarla.

Sanırım bugün yaşanan benzer 'eylemler' bir farklılık sergiliyor. Eskiden terörü estiren devletti. Ezilenler karşılarında devletin organlarını görüyorlardı. Hatta baskıya ve kıyımaya katılan sıradan insanlar gördüklerinde bile, bunların devletin maşaları olduklarını ve merkezi yönetimin emirlerini yerine getirdiklerini düşünürlerdi.

Bugün acımasızlık toplumun içine sızmış gibi. Gördüklerim ve duyduklarım korkutucu. Artık ne komşuya, ne kadına, ne yaşlıya, ne çocuğa saygı ve sevgi kalmamış gibi. Siyasi bir söylem gerekçe kılınarak insanlar hapse ve işsizliğe mahkûm ediliyor. Yalnız devlet tarafından değil, toplumun büyük bir kesimi tarafından.

İnsanların malına el konulması normal sayılıyor. Ailenin bir ferdi suçlu sayıldığında bütün ailenin bedel ödemesi de artık toplumu şaşırtmıyor. Bunu yalnız iktidar yapmıyor. Ana muhalefet de buna katılıyor veya en azından bu konuda susuyor. Suçlu ilan edilenlerin suçsuzluklarını kanıtlaması isteniyor – ve hemen herkes susuyor.

Ama bu susma, korkunun neden olduğu susma değil. Korkunun bu sonucunu anlıyorum, hatta saygı da duyuyorum. Her insan kahraman olmaya mecbur değildir. İnsan kendini tabii ki korur, tehlikeden uzak kalmak ister. Ve susar.

Ben konuşan, yazan, görüş bildiren ama inadına, acımasızlık konusunda susanları yeni bir durum olarak görüyorum. Bu tür susanlar, aslında yapılanlara katılanlardır. Yeni durumun nedenini de yeni toplum yapısıyla açıklamaya çalışıyorum.

Eskiden toplumun çok büyük bir kesimi olup bitenden habersizdi. Ya okuma yazma

eksikliğinden, ya medyanın sınırlılığında (ne televizyon vardı ne de internet), ya köylerde yaşadığından gelişmelerin dışında kalırdı. Çevreye 'entegre' olmamıştı. Şimdi 'bilgiye', yani propagandaya ve beyin yıkamaya açık durumdadır.

Sonuç da ona göre oluyor: Devletin, yani küçük bir yönetici grubunun acımasızlığına halkın büyük bir kesimi de katılıyor.

Siyaset dünyasının doğurduğu bu duruma siyasi bir çözüm ummak gerçekçi bir beklenti mi?

Herhalde değil. Bütün medyanın ve eğitim kurumlarının kontrol altında bulunduğu bir ortamda bunlardan medet ummak pek beklenemez.

Belki bazı siyaset dışı dinamikler daha etkili olabilir. Örneğin, ulus-devletlerin öncesinde de var olmuş olan etik değerler toplum içinde hâlâ var oldukları oranda yardımcı olabilir.

Günlük siyasetin ötesinde ve ulus-devlet ideolojisinin dışında, çok eskilerden beri varlıklarını sezdiğimiz toplumsal bazı değerler bir noktadan sonra –örneğin bir kriz şokundan sonra– kendilerini toplum içinde duyurabilirler. Bazı toplumlarda bu tür dinamikler, yeni ideolojiler veya eski inançlar olarak belirmiştir.

İnsaf, acıma, sevgi, empati, dayanışma gibi duygular çok eskilere uzanır. 'Vicdan' dediğimiz kavram hep var olmuştur. Toplamları oluşturan ve sürekliliklerini sağlayan bu tür dinamiklerdir. Belki, bunlar siyasetin kıyımından kurtulmuşlardır diye düşünürüm arada. Bir refleks olarak gündeme gelebilirler. Bu da benim iyimserliğimin sınırırır.

Bu görüşüm oldukça tutuculuk havası içeriyor, farkındayım. Ama 'ilericilerden' ve 'yenilikçilerden' ağızım yandığı için kimi denenmiş toplumsal değerleri yeniden düşünmeye başladım son zamanlarda. Kaldı ki ulus-devletler yeni oluşumlardır, ama toplumsal birimler, yani cemiyetler çok eskidir.

Ve insani toplulukları yaşatan ne anayasalardı ne de yasalar. Tam tersine bazı ihtiyaçlar, inançlar, hatta içgüdüsel eğilimler yasaların doğmasını olanaklı kılmıştır. Umarım bunlar bütünüyle tasfiye edilmemiştir.

Vicdan kelimesini yukarıda kullandım. Bu yazıyı yazdıktan sonra, geçenlerde Ahval'de Osman Can'ın bir cümlesini okudum, bunu da ekleyeyim:

“İnsan, vicdanının sesinden korkarsa, onu anlama, onunla barışma iradesi de yoksa o sesi bastırmak için daha büyük hukuksuzluğu ve merhametsiz iktidar şiddetini tercih eder.”